

molt bo», MilàF (Romllo., 55D); per al *cuinat* civ. («potaje del país», PzCabrero), la recepta és «déjense en remojo, la noche anterior, un puñado de habas peladas y guixes, póngase a cocer unos manojos de bledes --- y de verdura, junto con las guixes; después ---», Castelló (Ibiza y Form., 115-6). *Cuinarri*. *Cuinejar*.

Cuiner [segle xv], *cuinera* [segle xv]: «la Emperadriu serà *cuynera* de tota la ost», JoMartorell (Ag. II, 93); *cuinerada*, *cuineratge*, *cuinerenc*. *Cuinet*. *Cuinó*. *Cuinot*. *Recuina* [1918, Barravés, BDC vi, 18, 25], ‘cambra darrere la cuina on es tenen els atuells, una mica de rebost, etc.’, mot que s’estén des de l’Alta Ribagorçana i Isàvena, per la zona O. del cat. occid. fins a l’Alt Maestrat (BDC xx, 212; Krüger, *Hochpyr.* I, 134; II, 93; *AlcM*), també aranès *arrecodina*: equivalent de l’it. *dietro-cucina* i cast. *trascocina*; no conté l’intensiu o reiteratu RE- sinó que és contracció de *rere-cuina* RETRO-.

CUIRO, i les seves formes antigues i dialectals, CUIR i CUIRE, del ll. *cōrium* ‘pell de l’home o dels animals’. □ 1.ª doc.: *quir*, 1084; *cur*, 1249; *cuyro*, 1373; *cuyr*, *cuyre* o *cuyro* (segons els mss.), Desclot, fi S. XIII.

En els grans clàssics medievals es troben més o menys totes tres variants, segurament *cuir* més que cap: «viu que un ferrer fehia un coltell e un sabater feya una sabata, e lo hermità cogità que lo ferrer no poguera fer lo coltell sens ferro, ni lo sabater la sabata sens *cuyr*», Llull (*Merav.*, NCl. I, 70; --- pogra --- ferre --- *cuyr*, Ag. I, 42); «en les cames porten unes calses de *cuyr*, e als peus unes avarques de *cuyr*», Desclot, § 79.¹

Ja tenim un cas de la forma apocopada en el S. XI, en un testament barcelonès de 1084: «ad predictum sacri custodem unu *quir* de lectulo optimum, et estrallum <cat. ant. *estrayl*, STRAGULUM> unu de lectulo» (Mas, *Notes Hi. Bisb. Bna.*, 1042). *Cuir* devia haver estat forma acceptada en català central: «un faix de deu *cuirs* de bous paga ---», tarifa de 1271 dels corredors de Barcelona (§ 29); mentre que en ross., segons la fonètica antiga del dialecte, apareix *cur*;² així en les *VidesR*: «fé ajustar tots los osses del vodell sobre l *cur*», f° 153r1 (mentre que hi ha *pel PELLIS* en el ms. B); i ja apareix en la Lleuda de Cotlliure de 1249: «carga de *curs* de bou --- quatre drs.» (RLR iv, 250); «*curs* de bous e de vaques, a reva dreta, una meala lo *cur* --- *curs* de cers e de cavals --- e d’autres bèsties grosses, una meala lo *cur*» a. 1284 (RLR iv, 373), i encara en la lleuda de Puigcerdà de 1288 (RLR iv, 503). L’*InuLC* aplega una trentena de docs. de *cur* des de 1288 a la fi del S. XIV, 7 de *cuyr* entre 1360 i 1399 i en quatre textos literaris del S. XIV. La forma *cuyr* apareix aplicada a la pell del cap en StVicent Ferrer (la de Jesucrist, ungida, *Quar.*, 24.127) i en la *Questa* de Reixac (147.12), però en aquesta, més enllà, es parla d’un *cuyre* de *serpent*: essent aqueixa obra, traducció del francès, és probable que el model del fr. *cuir* induís a guardar aqueixa

forma en l’ús més culte i internacional de la unció, i que aplicat a una bèstia horrible sorgís la forma, més estrictament indígena i catalana, de Mallorca, *cuire*.

Avui *cuir* no és forma popular enlloc: es manté l’antic *cuire* en *küiro* parlars extrems, però ha sofert assimilació en *küiro*, -ru, a la major part del territori: a les Illes, País Val. i cat. or., pertot; també a tot el Migdia i centre del cat. occidental, mentre que es manté l’antic *küire*, -ra, des del Montsec enllà i en part del rossellonès.

Altrament les dades de la forma en -o ja són antigues: «ha en cascuin altar sos corporals e ses cobertes de *cuyro*», doc. d’Hospitalers de 1373 (MiretS, *Templ. H*, 558); l’*InuLC* l’assenyala només en doc. de 1473 i en el *Sèneca*, però la trobem sovint en els textos literaris de la fi del S. XIV: «Senyor meu, cobri la mia nuditat --- o almenys, cus un sac sobre lo meu *cuyro*, fins que, per la tua gràcia, meresca haver la vestedura de salut e de glòria», BOLiver (*Excitatori*, 44); i en particular en els valencians: «fiquen-se los claus per lo *cuyro*, e, en quina partida que decline lo cors, reb novelles naffres», «los ulls són fets laganyosos, los labis grochs, lo *cuyro* dessecat», AntCanals (*Providència*, NCl., 102, *Arra*, 149); «un cabrit ja naix ab sa roba, lo *cuyro* e lo pèl», StVicentF (*Serm.* I, 23.7); «consell donà / que-m fes malalta / --- / si tot te fall, / faxes un all / o porrelletes: / fan bambolletes; / també mostalla: / lo *cuïro* talla, / color altera / ---», JRoig (*Spill*, 6078); «Tirant lo tornà a encontrar en aquell guardabraç, e rompé lo *cuyro* per on passen les tiretes», JoMartorell (Ag. I, 208, i, també referint-se a arnesos protectors de guerrers o cavalls, I, 215; II, 211).

Però, almenys des de finals de l’Edat Mitjana, no és menys general en el Princ.: «libret petit, escrit en paper, en vulgar cathalà, ab cubertes de *cuyro* negre, sens tancadors», inv. dels béns de Bn. Ramon Savall, a. 1488 (cita de Riquer, *Obr. de BMetge*, p. 33); clegits nou consellers de Bna. el 1628 «lo Conseller segon --- estigué assentat al cap de la taula, ab cadira de vellut carmesí, y los altres vuyt als costats de la taula, ab cadira de *cuyro*» (Bruniquer, *Rúbr.* I, 203); «cubertes de cavall de *cuyro* bollit», «coçolet de *cuyro* bollit», OPou (*TbPu.*, 36, 171, també parlant del celler, i de la moneda; per a sal, *cuyro*, escorça, 21, 150).

Modernament és *küiro*, -u, la forma que se sent pertot a les regions dominants. De més a més: *cuïru* a Eivissa (PzCabrero) i Menorca (ací tant la pell sense forma, com el bót o «odre per transportar líquids», Ferrer Guinart, *RondMen.*, 206); i a gran part del dial. ross., sobretot a la meitat Sud i a Cerdanya; mentre que la resta del ross. manté l’antic *cuire*: «prenen lo barret penjat a la patera, / posen sota del *cuire* un gros rond de paper / ---», Saisset (*Perpiny.*, 73; també en AntCayrol, *JPCerdà*, *Cont.*, 47, per a ‘pell’). Aquesta és forma general a la Vall de Boí (1970, 1971, etc.) i és també la de Cardós i Vall Ferrera, on vaig anotar-la a tots els pobles (si bé en els de Vall Ferrera se sentia de vegades *küiro*, 1932-4); del qual dona dues cites *AlcM* en el *Folklore Tortosí* de Moreira, sembla ser una altra variant de *cuïro* amb el